

ДИЗАЙН НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ В БАЗОВІЙ НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

LESSON DESIGN IN THE BASIC NEW UKRAINIAN SCHOOL

Метою статті є дослідження дизайнерського підходу до конструювання навчального заняття. Актуальність теми підтверджується вступом у дію Концепції Нової української школи, Державних стандартів початкової та загальної середньої освіти, а також вимогами Професійного стандарту вчителя. Доведено доцільність уживання терміна «навчальне заняття» як такого, що відповідає сучасним підходам до освітнього процесу (по-перше, відходу від традиційного розуміння суті та структури уроку в закладі освіти, від стереотипів, пов'язаних із використанням назви «урок»; по-друге, формуванню єдиного освітнього простору закладів різних ступенів й зміни вимог до нього). Авторами сформульовано визначення педагогічного дизайну як діяльності зі створення навчального заняття(курсу) на основі вивчення потреб учасників та з використанням новітніх розробок психологічної та педагогічної науки, що включає постановку цілей, відповідно до яких добирається контент, формат, інструменти навчання й способи оцінювання.

Особлива увага звертається на проблему зміни ціннісних орієнтацій учителя і його мислення в компетентнісній парадигмі в процесі підготовки до навчального заняття. Авторами виділено шість ключових епізодів, які має продумати вчитель під час створення дизайну навчального заняття. Формулювання ключових епізодів здійснено у формі запитань, що спрямовують думку вчителя на пошук прикладних ідей усвідомленого впровадження компетентнісного підходу. Авторами подано опис дій вчителя щодо кожного епізоду навчального заняття.

Опанування алгоритмів педагогічного дизайну зумовлює синхронізацію очікуваних результатів/навчальних цілей, критеріїв успіху, навчального досвіду, ресурсів, які мисляться як єдиний механізм, підготовку більш ефективних, результативних навчальних матеріалів.

У статті подано результати дослідження запитів учителів щодо підвищення кваліфікації, які свідчать, що потреби педагогів лежать в площині дизайну навчального заняття, що й зумовлює перспективи подальшого дослідження: створення спецкурсу «Дизайн сучасного уроку в НУШ».

Ключові слова: дизайн уроку, педагогічний дизайн, навчальне заняття, форми організації навчання, освітнє середовище.

The purpose of the article is to study the design approach of lesson planning. The relevance of the topic is confirmed by the New Ukrainian School Concept, State Standards of Primary Education and Basic Secondary Education, as well as the requirements of the Teachers' Professional Standard. The expediency of using the term "learning session (course)" as one that corresponds to modern approaches of the educational process is proved (first, the departure from the traditional understanding of the essence and structure of the lesson in the educational institution, from the stereotypes associated with the use of the term "lesson"; second, the attempt to form a united educational environment of institutions of different degrees and to change the requirements for it). The authors formulate the definition of pedagogical design as an activity to create a learning session (course) based on participants' needs with using the latest developments in psychological and pedagogical science, including setting goals, according to which the content is selected, format, teaching tools and assessment methods.

Particular attention is paid to the problem of changing teacher's values and thinking in the competence paradigm in the process of preparation for the learning session(course).

The authors have identified six key episodes that a teacher should consider when designing a lesson. The formulation of key episodes is carried out in the form of questions that direct the teacher's thoughts to search for applied ideas for the conscious implementation of the competency approach. The authors describe the teacher's actions for each episode of the lesson.

Mastering the algorithms of pedagogical design determines the synchronization of learning outcomes / learning goals, success criteria, learning experience, resources that work as a single mechanism and learning and learning resources become more attractive, effective, efficient.

The article presents the results of a study of teachers' interests for professional development, which show that teachers need the skill of lesson design to be developed, and it determines the prospects for further research: creating a special course "Modern lesson design in NUS".

Key words: lesson design, pedagogical design, learning session(course), forms of teaching management, educational environment.

УДК 373.5.09(477)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/2.7>

Смагіна Т.М.,

канд. пед. наук,
завідувачка кафедри методики
викладання навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської
обласної ради

Шуневич О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри методики викладання
навчальних предметів
Комунального закладу «Житомирський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської
обласної ради

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі зазвичай спричиняє активний пошук дослідниками форм організації навчального процесу, які дали б змогу реалізувати модернізовані підходи та зміст через нові способи взаємодії. Зі вступом у дію Концепції Нової української школи в 2017 році ця проблема стрімко актуалізувалася, оскільки запроваджена освітня стратегія передбачає «створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання» [1]. Очевидно, що зміст і структура освітнього процесу повинні відповідати

державним, індивідуальним, соціальним потребам, а також парадигмі компетентнісного підходу, який став основою Державних стандартів початкової та базової школи [2; 3].

Ці зміни не обмежуються тільки заміною термінів, а вимагають переосмислення навчання та його результатів. Традиційно основною структурною одиницею і формою організації навчально-виховного процесу був урок, призначення якого – досягти визначеної вчителем мети у процесі взаємодії певного складу учнів та вчителів у певні відрізки часу [4], однак зі зміною векторів

освіти змінилося і трактування уроку як середовища «суб'єкт-суб'єктивної та полісуб'єктивної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями; набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду; урахування впливу предметного й інформаційного середовища» [5, с. 337].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема конструювання уроку завжди була актуальною для наукових досліджень. Так, дидактичні й методичні аспекти уроку ґрунтовно розробляли українські науковці (Т. Байбара, М. Богданович, О. Вашуленко, Л. Коваль, О. Савченко та ін.), а також зарубіжні дослідники (Ю. Бабанський, В. Загвязинський, Ю. Зотов, І. Лернер, М. Махмутов, М. Поташник, М. Скаткін та ін.).

Сучасні дослідження спрямовані на розроблення й реалізацію технологій уроку, які дають змогу підвищити його ефективність, посиливши діяльнісну складову освітнього процесу. Так, О. Савченко розробила детальний алгоритм підготовки вчителя до уроку в початковій школі [5], О. Пометун визначила структуру й методи уроку розвитку критичного мислення [6], В. Шуляр зосередив свою увагу на дослідженні складових технологічної моделі сучасного заняття [7], І. Підласий розробив техніки підготовки вчителя до уроку залежно від обраної технології навчання [8], Т. Смагіна створила модель компетентнісного уроку, в основі якої – динамічні складові, поля уроку [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними залишаються проблеми підготовки до уроку в компетентнісній парадигмі, зміни ціннісних орієнтацій учителя (переосмислення ролей учасників освітнього процесу).

Метою статті є дослідження дизайнерського підходу до конструювання навчального заняття. Серед завдань: дослідження основних підходів у сфері педагогічного дизайну, уточнення дефініції «педагогічний дизайн», опис основних епізодів заняття через ключові запитання, які спрямовують думку вчителя на пошук прикладних ідей усвідомленого впровадження компетентнісного підходу, опис дій педагога-дизайнера у межах кожного епізоду.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні дослідники часто послуговуються терміном «навчальне заняття». На нашу думку, цьому передували декілька причин. По-перше, саме використання цього терміна демонструє бажання прогресивних учителів відійти від традиційного розуміння суті та структури уроку в закладі освіти, від стереотипів, пов'язаних з використанням назви «урок».

По-друге, навчальне заняття традиційно вживається у вищій школі, тому інтеграція цього терміну в заклад загальної середньої освіти

демонструє правонаступництво, а також спробу формування єдиного освітнього простору системи освіти й зміну вимог до нього.

З огляду на вищесказане сьогодні термін «навчальне заняття» потребує нового наповнення з акцентами на розвиток критичного мислення учнів та впровадження нових (варіативних) форм і методів його побудови. Це стосується й тотального запровадження онлайн-навчання в синхронному й асинхронному форматах, яке потребує створення цифрового освітнього середовища.

Новий державний стандарт, який базується на формуванні ключових і предметних компетентностей та наскрізних умінь, передбачає вибудовування навчального процесу з «відкритою архітектурою» і створення багатокомпонентного освітнього середовища. Тому ми пропонуємо розглядати навчальне заняття через призму педагогічного дизайну.

Словник іншомовних слів роз'яснює, що слово «дизайн» походить від англійського «проєктувати, креслити, задумати; вид діяльності, пов'язаний з проєктуванням предметного світу». Та уточнює, що фахівці з дизайну (дизайнери) розробляють зразки раціональної побудови предметного середовища. [10].

Уперше поняття педагогічного дизайну почав використовувати Роберт Ганьє (R. Gagné) ще на початку 1960-х років, коли проводив дослідження і розробляв навчальні матеріали для військових [11]. Також він розробив деякі з найбільш ранніх моделей та ідей навчального дизайну та дев'ять основних принципів: привернення уваги учнів; пробудження інтересу до теми; донесення цілей і завдань; формування ланцюжка асоціацій з наявними та новими знаннями; утримання отриманого матеріалу в довгостроковій пам'яті; застосування отриманих знань на практиці; конструктивний зворотний зв'язок; оцінка; перенесення практичних навичок в нові умови [11].

Дослідження Р. Ганьє заклали основу для сучасних моделей педагогічного дизайну. Натомість більш концептуально технології дизайну для освіти почали описувати в літературі в кінці 1990-х – початку 2000-х років.

Уційцарині активно працювали зарубіжні дослідники (Leslie J Briggs, Amy S Ackerman; McArdle, Wiggins, P. Wiggins Gr, McTighe J.) [12; 13; 14], трактуючи педагогічний дизайн як забезпечення систематичного процесу для розуміння проблем навчання, усвідомлення шляхів розв'язання цих проблем, (McArdle, 1991) [13], як науку створення деталізованого опису умов розвитку, оцінювання, реалізації ситуацій, які сприяють навчанню, як цілісний процес аналізу потреб і цілей навчання і розробку системи способів передавання знань для задоволення цих потреб (Leslie J Briggs; Amy S Ackerman, 1977) [12].

Звичайно, в українській дидактиці теж велися пошуки оптимального планування уроку, однак термін «дизайн уроку» з'явився лише нещодавно. Зараз ним активно послуговуються, конструюючи освітнє середовище за Концепцією НУШ.

Розрізняють, з одного боку, універсальний дизайн у сфері освіти, зокрема йдеться про створення інклюзивного (в широкому розумінні) простору для всіх учасників освітнього процесу, про «дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну» [15].

З іншого боку, говорять про педагогічний дизайн як про опис процесу викладання/навчання, який відбувається під час курсу, уроку або навчального заняття. Ми у своєму дослідженні будемо орієнтуватися на те, що *педагогічний дизайн – це діяльність зі створення навчального заняття (курсу) на основі вивчення потреб учасників та з використанням новітніх розробок психологічної та педагогічної науки, що включає постановку цілей, відповідно до яких добирається контент, формат, інструменти навчання й способи оцінювання.*

Уміле використання вчителем розроблених алгоритмів педагогічного дизайну дає можливість синхронізувати, очікувані результати, критерії досягнення цілей, навчальний досвід, ресурси, що працюють, як єдиний механізм, а навчання і навчальні матеріали зробити більш привабливими, ефективними, результативними.

Сучасний педагогічний дизайн має містити *спрямованість на потреби учасників освітнього процесу, що включає оприявлення цілей та індикаторів досягнення результату, на добір відповідного контенту, формату та інструментів навчання, способи оцінювання, які добираються з урахуванням новітніх досліджень особливостей навчання (педагогіка, психологія, нейробіологія (Рис. 1).*

Рис. 1

У нових умовах цифрової інформації вчитель стає керівником інформаційного потоку, керує процесом, а не передає знання, тож з-поміж різних ролей важливою є роль учителя як педагогічного дизайнера – людини, яка вибудовує урок на рівні задуму, проектує ефективний процес навчання.

У професійному стандарті основним завданням учителя є організація навчання учнів шляхом формування ключових компетентностей, підвищення їх мотивації та підготовка до реального життя [16]. Тому сучасний педагог, який виконує роль освітнього дизайнера, має уміло продумувати структурні елементи заняття, їх зв'язки, можливості зміни і комбінування. Узявши за основу ідею Wiggins, P. Wiggins Gr, McTighe J. про конструювання фрагментів уроку з допомогою рамки WHERETO [14], пропонуємо змодельувати загальний вигляд універсального навчальної одиниці як освітньої події у вигляді епізодів, які мають місце на кожному занятті і можуть комбінуватися або модифікуватися залежно від типу і структури.

Опис цих епізодів здійснимо за допомогою запитань, оскільки саме вони рухають думку педагогічного дизайнера, стимулюють до пошуку оптимальних способів формування в учнів предметних знань, ключових компетентностей і наскрізних умінь

Епізод 0.

На цьому етапі педагог у ролі освітнього дизайнера продумує, які потреби мають учасники освітнього процесу, які їхні сфери зацікавлення. Це час для розуміння власних ресурсів, а також пошуку ресурсів для взаємодії з колегами, учнями, мережевими спільнотами. Часто цей етап ігнорують, однак в освітньому дизайні він є визначальним, оскільки дає змогу вчителю побудувати простір, орієнтований на особистість учня, а також підсилити власні ресурси і знайти підтримку.

Епізод 1.

Як учні зрозуміють звідки і куди рухатися далі?

Створюючи дизайн цього епізоду, учитель ставить передусім собі низку запитань: Що учні вже знають, які вміння мають, яким досвідом володіють? Які знання й вміння варто отримати учням, щоб вони допомогли просуватися далі в темі? Чи є знання актуальними, як підсилити значущість для життя учнів?

На початку навчального заняття учні вводяться в контекст (розуміння місця певної теми в загальному розділі знань). У них має сформуватись розуміння того, куди вони рухаються, чому це важливо і як вони дізнаються, чи досягли успіху, а відтак учитель дбає про оприявлення на занятті цілей, чітких, конкретних, актуальних для учнів, вимірюваних, обмежених у часі. Такі цілі, узгоджені з учнями, сприятимуть розумінню їх як значущих та особистісно актуальних. Тому цей епізод вимагає від учителя чітко повідомити очікувані результати

(долучити учнів до процесу їх формулювання) та допомагати учням побачити їх актуальність. Для цього педагог каскадує програмові очікувані результати відповідно до віку дітей у максимально зрозумілі, позбавлені наукових формулювань учням цілі, водночас дбаючи про ознайомлення з чіткими критеріями щодо виконання завдань та можливості отримання оцінки чи розуміння свого прогресу.

Знахідкою вчителя-дизайнера для цього епізоду є переглянута і допрацьована Л. Андерсоном та Д. Кратволем версія таксономії Б. Блума [17], яка класифікує різні навички та цілі/наміри, які вчитель спільно обговорює з учнями. Цілі, сформульовані разом з учнями, окреслюють межі відповідальності учасників процесу, роблять навчання більш усвідомленим, а його результати більш значущими. У цьому епізоді вчитель може також продумати, як учні продемонструють свій поступ (освітній продукт, який буде показником досягнення цілі).

Епізод 2. Як і коли залучити учнів до зацікавлення темою?

Учитель продумує моменти, які пробуджують думку і викликають емоцію. Барбара Оклі називає такі інструменти когнітивними гачками [18], вони створюють передумову якісної роботи на уроці.

Намір полягає у тому, щоб «запустити гачок» від змісту до досвіду учнів, щоб спрямувати їх до продуктивного навчання. Тут потрібно залучити учнів та утримувати їхню увагу.

Дослідники наголошують, що такі гачки можуть не стосуватися теми обговорення, предмету, однак важливо, щоб учитель продумав можливість перенесення цього епізоду відповідно до теми та попереднього досвіду учнів [14]. Це створює ефект очікування, несподіваної розв'язки, зацікавлення, і, зрештою, продуктивної освітньої взаємодії.

Цей епізод має бути коротким, може відбуватися як на початку заняття, так і перед ним, створюючи інтригу. Підготувати таке ментальне й емоційне підґрунтя можна в різний спосіб: ментальні головоломки (пазл, ребус, загадка), емоційні вклучення (власна історія, провокативне запитання, актуальний медіатекст), створення контексту для нової теми (ментальна карта, фрейм, кроссенс).

Епізод 3. Як учні зрозуміють зміст через дію? Як організувати здобуття знань? Які інструменти допоможуть організувати пізнавальну активність?

Створюючи дизайн цього епізоду, вчитель продумує, яким чином він забезпечить розуміння учнями матеріалу, які навички навчальної діяльності опанують учні, який досвід роботи зі змістом отримують. На цьому етапі учень має «побудувати» сенс вивченого для себе, зрозуміти значущість, занурюючись в матеріал. Тому замість того, щоб просто переказувати зміст, педагог-дизайнер створює активне навчальне середовище, в якому

учень осмислює зміст шляхом активного дослідження та набуває навичок різноманітного досвіду роботи зі змістом. Важливо дібрати *стратегії навчання* для розвитку навичок мислення відповідно до рівня підготовки учнів, рівня складності самої теми та цілей: *підтримувальне* навчання (виділити ключові моменти, зробити кілька підходів до пояснення, сфокусуватися на потенційно незрозумілих ідеях); *кероване* навчання (продумати багато можливостей для практики за принципом від легкого до важкого, потурбуватися про те, щоб у всіх учнів була можливість займатися, дати вибір способу демонстрації знань), *самостійне* навчання (продумати реальні ситуації для відпрацювання ідей, можливості для вибудовування власних сенсів, привласнення знань з орієнтацією на навчальний намір учня) [14].

Учитель має продумати керовані фрагменти, спланувавши час, переходи, темп, індикатори розуміння. Саме на цьому етапі має відбутися «зчитування» інформації про поступ учнів, такий спосіб дослідники називають «шарнірні або обертальні» запитання за принципом опущеної руки» [14]. Учитель готує запитання, які є критичними для розуміння, і, якщо виявляє труднощі, повертається, щоб діти використали інший спосіб здобуття знань. Принцип опущеної руки передбачає паузу між питанням і відповіддю, щоб змогли впоратися не лише діти з блискавичною реакцією.

Епізод 4. Як учні будуть «шліфувати» знання та відточувати вміння?

Для того, щоб розуміння стало більш зрілим, у цьому епізоді вчитель продумує можливості для переосмислення здобутих знань, знаходить різні перспективи погляду на певну ідею.

Це момент для ефективного розвитку наскрізних умінь і ключових компетентностей, що відбувається в процесі експериментування зі знаннями, дослідження себе через обговорення змісту, пошуку власного стилю навчання. Дизайнерські кейси, проблемне та проектне навчання, елементи гейміфікації дають можливість отримати навички через досвід.

Епізод 5. Як учні усвідомлять свій поступ і оцінюватимуть його?

Часто педагоги нехтують цим епізодом навчального заняття. Зазвичай воно закінчується коротким підсумком, який озвучує вчитель. Натомість варто спланувати 10-хвилинне обдумування свого поступу, бо саме цей епізод і є, власне, навчанням, коли учні інтеріоризують знання, усвідомлюють попередній досвід.

Дизайн цього епізоду стимулює вчителя подумати про розвиток метапізнавальних навичок саморегуляції через постійне вправління учнів у якісному розвивальному зворотному зв'язку, міркуванні про своє навчання, про зміст, про

Дії вчителя в процесі створення дизайну навчального заняття

Епізод. Ключове запитання	Дії освітнього дизайнера
Епізод 0. Хто мої учні? Які вони? Які їхні потреби? Які ресурси мають колеги, учні, спільнота, мережа Інтернет?	Пошук інформації про особливості учнів Дослідження сфери зацікавлення учнів Пошук можливостей для взаємодії з іншими вчителями
Епізод 1. Як учні зрозуміють звідки й куди рухатись далі?	Оприявлення цілей Підсилення актуальності змісту Продумування показників досягнення цілей введення в контекст попередніх і наступних знань
Епізод 2. Як і коли залучити учнів до зацікавлення темою?	Використання когнітивних «гачків» Залучення учнів до діяльності, утримування уваги створення інтриги до уроку досягнення ефекту очікування, несподіваної розв'язки Мотивація до активного навчання
Епізод 3. Як учні зрозуміють зміст через дію? Як організувати активне здобуття знань? Які інструменти допоможуть організувати пізнавальну активність?	Добір навчальної стратегії Планування навчальних фрагментів, переходів, темпу Продумування «шарнірних» запитань організації активного здобуття знань Добір інструментів для осмислення змісту учнями забезпечення досвіду роботи з різним контентом
Епізод 4. Як учні будуть «шліфувати» знання та «відточувати» вміння?	Пошук способів інтеграції знань, розвитку наскрізних умінь і ключових компетентностей. Знаходження різних перспектив погляду на основну ідею Створення можливостей для переосмислення, експериментування зі знаннями, пошук власних сенсів, власного стилю навчання
Епізод 5. Як учні усвідомлять свій поступ і оцінюватимуть його?	Планування способів обдумування учнями власного навчання Пошук інструментів формувального оцінювання Створення позитивного налаштування на майбутній поступ

власні емоції та відчуття, про цілі, які вони ставлять для свого зростання, і, як стверджують дослідники, це має бути усвідомлений спланований, добре продуманий процес, інтегрований у значущі навчальні ситуації, який реалізується через використання вчителем розмаїття технік, які відповідають віковим особливостям учня та контексту [19]. Інструментами для цього епізоду може бути структуроване опитування, заповнення чек-листів, вихідних листів, бортового журналу, рубрик у портфоліо, діаграми цілей, дабл-резюме, варіацій «3-2-1» тощо.

подаємо покроковий алгоритм дій учителя в процесі створення дизайну навчального заняття (Табл. 1).

Дизайн навчального заняття має враховувати потреби учня, його індивідуальні особливості, однак дослідники застерігають, що педагог повинен дотримуватися стандартів змісту та розуміння (за винятком учнів з особливими освітніми потребами), а диференціювати можна *інструменти* (способи здобуття знань), *процес* (як працюють учні), *продукт* (як учні демонструють результати навчання) [14].

Орієнтуючись на такі епізоди, працюючи над пошуком відповідей на запитання, вчитель набуде досвіду створення дизайну навчального заняття згідно з компетентнісним підходом, що сприятиме виробленню власного ставлення до

створення діяльнісного освітнього середовища, орієнтованого на потреби учнів, на усвідомлене і відповідальне навчання.

У 2021 році було проведено анкетування педагогів Житомирської області, які працюватимуть у 5 класах НУШ з 2022/23 навчального року. Серед найбільш поширених запитів щодо підвищення кваліфікації вирізняємо такі: особливості уроку НУШ, формувальне оцінювання на уроці в НУШ, створення навчальних матеріалів для учнів, методи мотивації до навчання. Усі зазначені запити лежать в площині дизайну навчального заняття, тому на часі створення спецкурсу «Дизайн сучасного уроку в НУШ».

Висновки. Роль учителя як педагогічного дизайнера є актуальною з огляду на освітні цілі, які прописані в нормативних документах [1; 2; 3; 16]. Запропонована модель універсального навчального заняття як освітньої події у вигляді епізодів, які мають місце на кожному занятті й можуть комбінуватися або модифікуватися залежно від типу і структури, дасть змогу педагогові створювати дизайн власних навчальних занять. А опис цих епізодів у формі запитань стимулює до пошуку оптимальних способів формування в учнів предметних знань, ключових компетентностей, наскрізних умінь, а також сприяє поступовій зміні ціннісних переконань педагога стосовно ролей учасників освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція «Нова українська школа». URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.03. 2021).
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.03. 2021).
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.03. 2021).
4. Махмутов М.И. Современный урок. 2-е изд. Москва : Педагогика, 1985. 192 с.
5. Савченко О.Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури. *Початкова школа*. 2011. № 9. С. 11–15.
6. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2012/4. С. 9–13. URL : http://histlab.edukit.kiev.ua/Files/downloads/KR_m_3.PDF (дата звернення: 09.10. 2021).
7. Шуляр В. Сучасний урок літератури і проблеми викладання актуальної літератури в старшій школі. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. № 7-8. С. 17–25. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2011_7-8_5 (дата звернення: 09.10. 2021).
8. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. Київ : Рад. шк., 1989.
9. Смагіна Т.М. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 61. С. 128–131. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_61_26 (дата звернення: 09.10. 2021).
10. Словник іншомовних слів. URL : <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%E4%E8%E7%E0%E9%ED> (дата звернення: 09.10. 2021).
11. Gagne R. The conditions of learning. 4th ed. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1985. 361 p.
12. Leslie J. Briggs, Amy S. Ackerman. Instructional design : principles and applications. Englewood Cliffs. *Educational Technology Publications*. 1977. 532 p.
13. Wiggins P., Wiggins Gr, McTighe J. Understanding by Design. 370 p. URL : <http://surl.li/amvgm> (дата звернення: 08.10. 2021).
14. McArdle G. Instructional Design for Action Learning. *Journal of European Industrial Training*. 2011. Vol. 35 No. 5. P. 515–518. URL : <https://doi.org/10.1108/03090591111138053> (дата звернення: 19.10. 2021).
15. Закон України «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19#Current> (дата звернення: 19.10. 2021).
16. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 10.03.2021).
17. Anderson LW, Krathwohl DR. A taxonomy for learning, teaching, and assessing: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. New York : Longmans, 2001. URL : <https://eduq.info/xmlui/handle/11515/18345> (дата звернення: 19.10.2021).
18. Оклі Б. Навчитися вчитися. Як запустити свій мозок на повну / пер. з англ. А. Замоцний. Київ : Наш формат, 2019. 272 с.
19. Шуневич О. Умови розвитку оцінювальної компетентності педагогів у закладах післядипломної освіти. URL : http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_4/14.pdf (дата звернення: 09.03.2021).